

23- Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır. Cenab-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfiyi açan "ene" namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat, "ene" de kapısı kapalı bir bilmedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.

Evet, Cenab-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.

Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan "ene"nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır.

"Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir."

Burada "miftah" anahtar demektir. Kâinat büyük bir saray, büyük bir kitap, büyük bir hazine gibidir. Bu sarayın kapılarını açacak anahtar ise insana verilmiştir. Çünkü insan, akıyla, kalbiyle, vicdanıyla ve özellikle **ene** denilen benlik ölçüsüyle kâinatın manasını anlayabilecek kabiliyettir.

"Âlemin kapıları açık ise de manen kapalıdır."

Zahiren bakınca kâinatın kapıları açıktır. Güneş görünür, yıldızlar görünür, ağaçlar görünür, insan bedeni görünür, hayvanlar görünür. Fakat bunların hakiki manası hemen açılmaz. Çünkü mesele sadece "görmek" değildir; gördüğünün arkasındaki Sâni'i, Hâlık'ı, Rabb'i,

Hakîm'i, Rahîm'i okuyabilmektir.

Misal

Bir adam müzeye girse, tabloları görür. Fakat sanat bilgisi yoksa sadece renk ve çizgi görür. Sanatkârın maksadını, sanatın inceliğini, kompozisyonun hikmetini okuyamaz. Aynen öyle de insan kâinata gafletle bakarsa çiçek görür ama Musavvir ismini okuyamaz; rızık görür ama Rezzâk ismini okuyamaz; düzen görür ama Hakîm ismini okuyamaz.

“Cenab-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfiyi açan ‘ene’ namında bir miftahı insanın eline vermiştir.”

“Kenz-i mahfî” gizli hazine demektir. Burada Allah'ın isimleri, sıfatları, şuanatı ve rububiyetinin tecellileri kastedilir. Cenab-ı Hak insana öyle bir ene vermiştir ki insan, bu ene ile kâinata saklı olan ilahî manaları keşfeder. Fakat bu keşif, enenin kendini büyütmesiyle değil; kendini bir **ayna, ölçü ve işaret** bilmesiyle olur.

Misal

İnsan der ki: “Ben küçük evimi idare ediyorum; demek şu koca kâinat sarayını da idare eden bir Rabb var.” “Ben bir şeyi yaparken plan yapıyorum; demek şu dünya hanesinin de hikmetle tanzim eden bir Sâni'i var.” “Ben çocuklarıma merhamet ediyorum; demek bütün yavrulara rızık veren nihayetsiz bir Rahîm var.” İşte ene burada Allah'a ortaklık iddia etmez; sadece Allah'ın sıfatlarını anlamaya bir pencere olur.

“Fakat, ‘ene’ de kapısı kapalı bir bilmecedir.”

Ene kâinatı açan anahtardır; fakat kendisi de çözülmesi gereken bir sırdır. İnsan “ben” dediği şeyin ne olduğunu bilmezse, bu anahtarı yanlış kullanır. Ene hakiki malikiyet zannedilirse insan gurura düşer. Ene farazî bir ölçü bilinirse marifete kapı açar.

Misal

Bir aynanın vazifesi güneşi göstermek iken, ayna “ışık benimdir” dese hata eder. Çünkü ışık aynanın değil, güneşindir. Ene de böyledir. İnsan “ilim benim, kudret benim, mülk benim, başarı benim” derse ene kapanır. “Bana verilen bu küçük ölçüler, Allah'ın sonsuz isimlerini anlamak içindir” derse ene açılır.

“Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor.”

Yani insan ene'nin hakiki mahiyetini anlarsa, kâinatı da doğru okumaya başlar. Ene'nin sırrı şudur: O, bağımsız bir hakikat değil; **vâhid-i kıyasî**, yani kıyas ölçüsüdür. Kendi başına mana taşımaz; başkasının manasını gösterir. Ene açılınca insan kendini malik değil emanetçi, fail değil mazhar, yaratıcı değil kabul edici olarak görür.

“Cenab-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir.”

Buradaki benlik ve hürriyet, insanın tamamen bağımsız olması demek değildir. İnsana tercih etme, yönelme, kabul etme, reddetme gibi bir irade alanı verilmiştir. Bu alan sayesinde insan imtihana girer. Aynı zamanda bu benlik sayesinde insan, Allah'ın rububiyetini anlamaya bir kıyas noktası bulur.

“Rububiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vâhid-i kıyasî yapsın.”

İşte metnin en önemli noktası burasıdır. Ene hakiki bir varlık merkezi değildir.

“Mevhum” ve “farazî”dir; yani ölçü olarak kabul edilir. Geometrideki farazî çizgiler gibi düşünülür. O çizgi gerçek bir duvar değildir ama ölçü yapmaya yarar. Ene de hakiki malikiyet değildir ama Allah'ın hakiki malikiyetini anlamaya yarar.

Çünkü mutlak ve muhit bir şeyin hududu ve nihyeti olmadığı için ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Mesela, zulmetsiz daimî bir ziya, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya vehmî bir karanlık ile bir had çekilse o vakit bilinir.

İşte Cenab-ı Hakk'ın ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfât ve esması; muhit, hudutsuz, şeriksiz olduğu için onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hiss olunmaz. Öyle ise hakiki nihayet ve hadleri olmadığından farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yapar. Kendinde bir rububiyet-i mevhum, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder; bir had çizer. Onun ile muhit sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz'eder. “Buraya kadar benim, ondan sonra onundur.” diye bir taksimat yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Mesela, daire-i mülkünde mevhum rububiyetiyle, daire-i mümkinatta Hâlık'ının rububiyetini anlar ve zahir mâlikiyetiyle, Hâlık'ının hakiki mâlikiyetini fehmeder ve “Bu haneye mâlik olduğum gibi Hâlık da şu kâinatın mâlikidir.” der ve cüz'î ilmiyle

onun ilmini fehmeder ve kesbî sanatçılığıyla o Sâni'-i Zülcelal'in ibda-ı sanatını anlar. Mesela "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de şu dünya hanesini birisi yapmış ve tanzim etmiş." der ve hâkeza... Bütün sıfât ve şunat-ı İlahiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfât ve hissiyat, enede mündericidir.Otuzuncu Söz

Sınırsız Olanın Anlaşılması Problemi

Allah'ın ilim, kudret, merhamet gibi sıfatları **mutlak ve muhittir** (sınırsız ve her şeyi kuşatıcıdır). İnsan akli ise ancak sınırları olan, başı ve sonu belli olan şeyleri kavrayabilir.

- Eğer her yer sonsuz ve pürüzsüz bir aydınlık içinde olsaydı ve hiç karanlık bulunmasaydı, "ışık" denen şeyin ne olduğunu bilemezdik. Işığı ancak karanlık bir sınır çizdiğinde fark ederiz. Aynı şekilde, Allah'ın kudreti ve ilmi sonsuz olduğu ve bir zıddı (sınırı) bulunmadığı için, insan zihni bu sonsuzluğu doğrudan algılayamaz.
- Eğer evrendeki her yer her zaman aynı ısı derecesinde olsaydı ve "soğuk ve sıcaklık" kavramı bizim lügatımıza bile girmezdi. Çünkü mutlak ve muhit bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz.
- Eğer herkes aynı derecede bir tokluk içinde yaşasaydı, "tokluk" veya "açlık" diye bir şey hiç hissedilmeseydi, bu kavramlar tamamen anlamsız kalırdı. Tokluğun mertebeleri midemizdeki açlığı bildirir.
- Suyun içinde doğup büyüyen ve sudan hiç çıkmayan bir balığın "**su**"yun ne olduğunu bilmemesi gibi... Eğer zayıflık, hastalık, uyku veya ölüm gibi "hayatı kesintiye uğratan" sınırlar olmasaydı, "**hayat**" denen o muazzam mucizenin ne olduğunu bilemezdik.
- Eğer kâinatta yalnız tek bir renk bulunsaydı ve her şey aynı renkte olsaydı, "renk" kavramı neredeyse manasız kalırdı. Mavi, kırmızıya; beyaz, siyaha; yeşil, sarıya nispetle fark edilir. Renklerin birbirinden ayrılması, her birine bir had ve suret kazandırır.
- Eğer herkes aynı derecede zengin olsaydı ve hiçbir ihtiyaç hissedilmeseydi, "zenginlik" kavramı da tam anlaşılmazdı. Zenginlik, fakrın görünmesiyle bilinir.

Hudutsuz ve mutlak olan doğrudan kavranamaz; insan, sınırlı ve farazî ölçülerle onu anlamaya yaklaşır. Ene de insana bunun için verilmiştir. Kendi küçük ilmini, kudretini, malikiyetini, merhametini ve idaresini hakiki zannetmek için değil; Allah'ın sonsuz ilim, kudret, malikiyet, rahmet ve rububiyetini anlamak için verilmiş bir anahtardır.

"Ene"nin (Benliğin) Çizdiği Farazî Sınır

İşte insana verilen "benlik" duygusu, Allah'ın sonsuz sıfatlarını anlayabilmemiz için hayali (vehmî) bir sınır çizer. İnsana çok küçük ve geçici bir sahiplik, güç ve ilim hissi verilmiştir. İnsan bu kısıtlı gücüne bakarak Allah'ın sonsuz gücünü kıyaslar. İnsan, "Buraya kadar benim,

ötesi O'nun" diyerek hayali bir ölçü birimi oluşturur. Kendi "ölçücükleriyle" Allah'ın sıfatlarını idrak eder.

Kıyasın Ölçüsü

Buradaki maksat şudur: İnsan kendi küçük, sınırlı, emanet ve farazî sıfatçıklarını bir **ölçü** yapar; Allah'ın sonsuz sıfatlarını anlamaya çalışır. Yoksa insanın görmesi Allah'ın görmesine, insanın bilmesi Allah'ın bilmesine benzemez. İnsan sadece kendi aciz ölçüsüyle sonsuz hakikate bir pencere açar.

İlim Misali

"Ben küçük bir kitabı okuyup içindeki bazı manaları öğrenebiliyorum. Demek ki şu kâinat kitabını zerresinden yıldızına kadar bilen, her sayfasını birlikte gören ve bütün manalarını kuşatan nihayetsiz bir Alîm vardır."

Kudret Misali

"Ben küçük bir taşı kaldırmak için kuvvete muhtacım; bir işi yapmak için yoruluyorum. Demek ki güneşi direksiz tutan, dünyayı döndüren, atomları çalıştıran ve bütün varlığı zahmetsiz idare eden sonsuz kudret sahibi bir Kadîr vardır."

İrade Misali

"Ben bir evi yapmadan önce 'şöyle olsun, böyle olsun' diye tercih ediyorum. Demek ki şu kâinatta her şeye ayrı şekil, ayrı ölçü, ayrı vazife veren sonsuz irade sahibi bir Mürîd vardır."

Basar Misali

"Benim gözüm şu odayı ancak ışık varsa ve perde yoksa görebiliyor. Demek ki Allah'ın basar sıfatı ışığa, mesafeye, perdeye muhtaç olmadan bütün kâinatı aynı anda görür."

Sem' Misali

"Ben bir sesi duyarken başka sesler karışsa ayırt etmekte zorlanıyorum. Demek ki Allah'ın sem' sıfatı bütün duaları, bütün feryatları, bütün zikirleri ve bütün sesleri karıştırmadan işitir."

Kelâm Misali

"Ben konuşarak maksadımı karşımdakine bildiriyorum. Demek ki Allah da peygamberleri, kitapları, vahyi ve ilhamlarıyla kullarına muradını bildirir; fakat O'nun kelâmı bizim konuşmamız gibi harf, ses ve nefese muhtaç değildir."

Malikiyet Misali

"Ben 'bu ev benim' diyorum; fakat onu ne yoktan var ettim ne de elimde ebedî tutabiliyorum. Demek ki hakiki malik ben değilim. Bütün mülkü yaratan, yaşatan, değiştiren ve dilediği gibi tasarruf eden asıl Mâlik Allah'tır."

Rububiyet Misali

"Ben küçük bir bahçeye bakarken sulamasını, budamasını, toprağını, ışığını düşünmek

zorundayım. Demek ki bütün canlıları terbiye eden, büyüten, besleyen ve kemale erdiren nihayetsiz rububiyet sahibi bir Rabb vardır.”

Rezzâkiyet Misali

“Ben soframa bir ekmek koyabiliyorum ama buğdayı yaratamıyorum, toprağı çalıştıramıyorum, yağmuru indiremiyorum. Demek ki bütün mahlûkatın rızkını hazırlayan, vakti vaktine gönderen hakiki Rezzâk Allah’tır.”

Rahmet Misali

“Ben bir çocuğun ağlamasına dayanamayıp ona merhamet ediyorum. Demek ki kalbime bu küçük şefkati koyan Zât’ın rahmeti, bütün annelerin şefkatinden, bütün canlıların merhametinden nihayetsiz derecede büyüktür.”

Hikmet Misali

“Ben küçük bir makine yaparken her parçayı bir maksatla yerine koyuyorum. Demek ki gözden kalbe, hücreden galaksiye kadar her şeyi vazifeli ve gayeli yaratan nihayetsiz hikmet sahibi bir Hakîm vardır.”

Sanat Misali

“Ben basit bir resmi yaparken bile ölçüye, renge, düzene ve bilgiye muhtacım. Demek ki kelebeğin kanadını, insan yüzünü, çiçeğin nakşını ve semanın yıldızlarını yapan sonsuz sanat sahibi bir Sâni’ vardır.”

Hıfz Misali

“Ben önemli bir bilgiyi unutmamak için deftere yazıyor, bilgisayara kaydediyor, arşivliyorum. Demek ki bütün tohumlarda ağaçların programını, hafızalarda geçmişi, DNA’da bedeninin planını saklayan Hafîz-i Mutlak vardır.”

Adalet Misali

“Ben küçük bir meselede bile hakkın sahibine verilmesini istiyorum. Demek ki vicdanıma bu adalet hissini koyan Allah, bütün kullarının hukukunu bilen, hiçbir şeyi zayi etmeyen Mutlak Âdil’dir.”

Cemal Misali

“Ben güzel bir manzara gördüğümde hayran kalıyorum; güzel olanı seviyor, çirkin olandan rahatsız oluyorum. Demek ki bütün güzellikleri yaratan, güzelliği sevdiren ve kâinatı cemal tecellileriyle süsleyen Cemîl-i Zülcelal vardır.”

Tanzim Misali

“Ben odamı düzenlemediğim zaman hemen dağınıklık ortaya çıkıyor. Demek ki atomlardan yıldızlara, mevsimlerden beden sistemlerine kadar her şeyi intizamla yürüten sonsuz ilim ve kudret sahibi bir Nâzım vardır.”

Hayat Misali

“Ben bedenimdeki hayatı devam ettiremiyorum; kalbimi çalıştıramıyorum, hücrelerimi yönetemiyorum, uykuda kendimi koruyamıyorum. Demek ki hayatı veren, sürdüren ve her canlıyı ayakta tutan Hayy ve Kayyûm olan Allah’tır.”

İhsan Misali

“Ben sevdiğim birine küçük bir hediye verince onun sevinmesini istiyorum. Demek ki kullarına güneşten havaya, sudan rızka, imandan rahmete kadar sayısız nimetler veren Allah nihayetsiz Muhsin ve Kerîm’dir.”

Terbiye Misali

“Ben bir çocuğu yetiştirirken onun yaşına, ihtiyacına ve kabiliyetine göre davranmaya çalışıyorum. Demek ki çekirdeği ağaç yapan, yavruyu büyüten, insanı safha safha kemale sevk eden Rabbü'l-Âlemîn’dir.”

Netice

İnsan bu misallerde “ben de Allah gibi bilirim, görürüm, yaparım” demiyor. Tam tersine: “Bende bulunan ilim, görme, işitme, merhamet, irade ve malikiyet ancak küçük, zayıf, emanet ve farazî birer ölçüdür. Bunlarla Allah’ın sonsuz sıfatlarını anlamaya çalışırım” diyor. İşte ene doğru kullanılırsa kâinatın kapıları böyle açılır.

Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan “ene”nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir.

“Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip...”

İnsanın mahiyeti çok geniştir: Akıl var, kalp var, ruh var, vicdan var, hafıza var, hayal var, hisler var. İşte bu büyük insan kumaşının içinde **ene çok ince bir ip gibidir**. Yani hakiki, kalın, kuvvetli, bağımsız bir varlık değildir. Kendinde dayanacak bir kudreti yoktur. Vazifesi, kendi başına bir mana taşımak değil; Allah’ın sıfatlarını anlamaya ölçü olmaktır.

Misal

Bir elbisenin içinde ince bir ip vardır. O ip tek başına elbise değildir; fakat dokunun içinde bir vazife görür. Ene de insan mahiyetinin tamamı değildir. İnsan “ben” deyince bütün varlığı kendine ait zannetmemelidir. O “ben” duygusu sadece bir ölçüdür; insanı Allah’a götürmek için verilmiş ince bir işarettir.

“İnsanın vücudunda şuurlu bir kıl...”

Burada ene’nin hem küçüklüğü hem de şuurlu oluşu anlatılır. Kıl ne kadar ince ve zayıf ise

ene de hakiki vücut ve malikiyet bakımından o kadar zayıftır. Fakat “şuurlu” denilmesi önemlidir; çünkü insan bu ene ile kendini fark eder, “ben görüyorum, ben biliyorum, ben istiyorum, ben sahibim” der. İşte bu şuur, doğru kullanılırsa marifet olur; yanlış kullanılırsa gurur olur.

Misal

Bir aynanın yüzeyi çok incedir; fakat güneşi gösterebilir. Ayna “ışık benimdir” derse yalan söylemiş olur. “Ben sadece güneşi gösteriyorum” derse vazifesini yapmış olur. Ene de böyledir. “İlim benim, kudret benim, başarı benim” derse kapanır. “Bunlar bana verilen emanet ölçülerdir” derse Allah’ın isimlerini gösterir.

“Şahsın kitabında bir elif kıymetinde...”

İnsan bir kitap gibidir. Bu kitapta akıl, kalp, vicdan, ruh, hisler, kabiliyetler birer mana taşır. Ene ise bu kitabın içinde **bir elif** gibidir. Elif küçük bir çizgidir; fakat doğru yerde durursa kelimenin manasına hizmet eder. Ene de tek başına büyük bir hakikat değildir; fakat doğru okunursa insan kitabını Allah’a açan bir işaret olur.

Misal

Elif harfi kendi başına uzun bir cümle değildir. Fakat kelimenin içinde yer alınca manayı tamamlar. Ene de “ben, ben” diye kendi başına okunursa manasız ve tehlikeli olur. Ama “benim bu küçük ilmim, Allah’ın sonsuz ilmini anlamam içindir; benim bu küçük iradem, Allah’ın mutlak iradesini tanımam içindir” denirse elif vazifesini yapmış olur.

“Ene’nin iki vechi vardır.”

Ene’nin iki yüzü vardır. Bir yüzü **hayra ve vücuda**, diğer yüzü **şerre ve ademe** bakar. Bu ayırım çok mühimdir. Çünkü insan hayır cihetinde yaratıcı değildir; sadece Allah’tan gelen feyzi kabul eder. Fakat şer cihetinde, tercihiyle, ihmaliyle, yüz çevirmesiyle ve bozmasıyla mesul olur.

“Biri hayra bakar.”

Ene’nin hayra bakan yüzü, insanın Allah’tan gelen nimet, iman, hidayet, ilim, ibadet ve güzel ahlak gibi feyizlere açık olmasıdır. İnsan bu yüzde bir kaynak değildir; bir alıcıdır. Hayrı yaratan Allah’tır. Kul hayra yönelir, ister, dua eder, kabul eder, sebebe teşebbüs eder; fakat o hayrı yoktan var eden kendisi değildir.

Misal

Toprak meyveyi yaratmaz. Yağmuru indirmez, güneşi doğurmaz, tohumu icat etmez. Fakat tohumu kabul eder, suyu içine alır, güneşe açılır; Allah’ın izniyle ondan meyve çıkar. İnsan da hayırda böyledir. İmanı yaratmaz, hidayeti yaratmaz, ibadetin nurunu yaratmaz. Ancak kalbini açar, ister, yönelir, kabul eder.

“Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir.”

Bu cümle insanın hayırdaki haddini bildirir. İnsan hayır cihetinde **kabil-i feyizdir**, yani Allah’tan gelen feyzi kabul etmeye kabiliyetlidir. Fakat **fâil değildir**, yani hayrı bizzat yaratan, icat eden, neticeyi meydana getiren değildir. Kulun payı kesb, niyet, dua ve yöneliştir; yaratmak Allah’a aittir.

Misal

Bir lamba elektriği üretmez. Elektrik geldiğinde ışık verir. Lamba “ışığı ben yarattım” diyemez. İnsan da ibadet ettiğinde, ilim öğrendiğinde, güzel bir iş yaptığında “ben yarattım, ben meydana getirdim” diyemez. “Rabbim nasip etti, ben sadece yöneldim ve kabul ettim” derse ene doğru çalışır.

“Diğer vechi ise şerre bakar.”

Ene’nin diğer yüzü şerre bakar. Şer çoğu zaman bir şeyi yaratmak değil; bozmak, terk etmek, kapatmak, yüz çevirmek ve adem tarafına gitmektir. İnsan hayrı yaratamaz; ama hayra kapısını kapatabilir. Nuru yaratamaz; ama perdeyi çekebilir. Hidayeti yaratamaz; ama ondan kaçabilir.

Misal

Bir adam güneşi yaratamaz; fakat perdesini kapatıp odasını karanlıkta bırakabilir. Karanlığı yaratmış olmaz; sadece ışığın girişine mani olur. İnsan da böyledir. Hidayeti yaratamaz; fakat inat, kibir, gaflet ve günahla kalbine perde çekebilir. Bu yüzden şerde mesuliyet insana döner.

“Bu vecihle kendisini fâil bilir.”

Şer cihetinde insan kendisini fâil bilir; çünkü kötülüğe yönelen, emri terk eden, günahı tercih eden, nefsinin öne çıkararak kendisidir. Burada “fâil bilir” demek, insanın şerri yoktan yarattığı manasında değildir. Manası şudur: İnsan şerre kendi tercihiyle kapı açar; bu yüzden mesuliyet onundur.

Misal

Bir usta sağlam bir saati yapmak için ilim, ölçü, sanat ve maharet ister. Fakat bir çocuk o saati yere atıp kırabilir. Saati yapmak zordur, kırmak kolaydır. Hayır vücut ister, ilim ister, kudret ister; bu Allah’a aittir. Şer ise çoğu zaman bozmak, terk etmek, eksiltmek ve yokluğa sebep olmak şeklindedir; bu yüzden insan o cihette mesuldür.

Bu dersin devamını inşaallah bundan sonraki diğer başlıkta inceleyeceğiz.